

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАСТАНОВЛЕНЬ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито та проаналізовано підбір методів дослідження професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки, що здійснювався відповідно цілям і завданням дослідження і на основі аналізу особливостей професійної підготовки та діяльності працівників органів внутрішніх справ. Розглянуто трикомпонентну структуру професійних настановлень, що включає (афективний, когнітивний та поведінковий компоненти) та розкрито сутність застосування комплексу психодіагностичних методик для ґрунтового дослідження когнітивного, афективного та поведінкового компонентів професійних настановлень майбутніх правоохоронців.

Ключові слова: професійні настановлення, афективний, когнітивний та поведінковий компоненти професійних настановлень, майбутні правоохоронці.

В статтє раскрыто и проанализировано выбор методов исследования профессиональных установок правоохранителей на этапе профессиональной подготовки, который проведен в соответствии целям и задачам исследования и на основе анализа особенностей профессиональной подготовки и деятельности сотрудников органов внутренних дел. Рассмотрена трехкомпонентная структура профессиональных установок, включающая (аффективный, когнитивный и поведенческий компоненты) и раскрыта сущность применения комплекса психодиагностических методик для глубокого исследования когнитивного, аффективного и поведенческого компонентов профессиональных установок будущих правоохранителей.

Ключевые слова: профессиональные установки, аффективный, когнитивный и поведенческий компоненты профессиональных установок, будущие правоохранители.

Актуальність. Значна увага у сучасних дослідженнях приділяється професійному самовизначенню та професійному становленню особистості. Одним із складових елементів процесу професійного становлення фахівця є особистісні професійні настановлення, діагностування яких сприятиме прогнозуванню дій та вчинків індивіда. Розкриття сутності процесу професійного становлення працівника органів внутрішніх справ вимагає розгляд всіх механізмів та складових і в тому числі і професійних настановлень.

Аналіз публікацій. Аналіз наукових публікацій свідчить, що найбільша кількість досліджень з проблеми професійної установки проведено в рамках вивчення особливостей професійного самовизначення і професійної соціалізації особистості, де розглядалися наступні аспекти:

- психологічні закономірності та механізми професійного самовизначення (В.О. Бодров, О.М. Борисова, Є.О. Клімов, Н.С. Пряжніков), в тому числі, сутність та психологічний зміст професійної соціалізації (Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андрєєва, В.В. Новиков, С.Д. Максименко, Б.Д. Паригін, Ю.П. Поваренко, В.Д. Шадріков); психологічні механізми прийняття рішення про вибір професії (Ю.М. Забродін, І.В. Кузнецова, П.А. Шавир);

- соціально-психологічні фактори вибору професії (Г. М. Андрєєва, В.Герр, Н.

- Гісберс, М. Вірна, Є.О. Клімов, М.С. Пряжніков, Е. Роу, В.В. Столін, Д. Сьюпер, Л. Тайлер, Д. Холланд) ;

- соціально-психологічні аспекти удосконалення професійного становлення студентів вузів (К.О. Абульханова-Славська, Г.В. Акопов, Л.І. Божович, Є.І. Головаха, Е.Ф. Зеєр, Є.О. Клімов, Т.В. Кудрявцев, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Н.С. Пряжніков, Ю.П. Поваренко, Е.С. Романова, В.Д. Шадріков, М. Velmans, J.M. Levine) ;

- соціально-психологічні аспекти професійного становлення під час навчання курсантів у ВНЗ та: професійного навчання (Т.В. Кудрявцев, Ю.П. Поварьонков, В.І. Осьодло), професійної підготовки (Е.Ф. Зеєр, Н.Ю. Волянчук), фаза адепта (Є.О. Клімов), професійна соціалізація (Ж.П. Вірна), стадія дослідження (Д. Сьюпер) та вплив особливостей професійної діяльності правоохоронців на професійне становлення (В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, В.І. Барко, І.В. Ващенко, О.О. Євдокімова, Л.Й.Гуменюк, О.В. Землянська, Ю.Б. Ірхін, Л.І. Казміренко, В.О. Лефтеров, С.Д. Максименко, В.С. Медведєв, І.В. Сулятицький, О. М.Цильмак, С. І. Яковенко Г.О. Юхновець та ін.)

Мета статі: розкрити сутність та обґрунтувати підбір методів дослідження професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під професійною установкою розуміють ставлення особистості до себе, до своєї професійної ситуації, її прагнення відповідно з цим ставленням діяти певним чином в конкретній професійній ситуації [6].

Професійні установки формуються на основі індивідуально-психологічних особливостей особистості і тісно пов'язані з ситуацією. В цілому, професійні установки є різнорівневим мотиваційно-смысловим утворенням, що проявляються як готовність особистості сприймати певним чином умови діяльності та діяти в цих умовах відповідним чином.

Дослідження професійних настановлень як складної трикомпонентної структури стало невід'ємною частиною науково-емпіричних праць в соціальній психології освіти (Г.В. Акопов, Т.П. Варфоломеева, М.Н. Кисляков та ін.) [1,5].

У численних емпіричних роботах виявлено передумови формування професійних установок, а серед них встановлені ті, що пов'язані з обраною спеціальністю, специфікою вузу. Вивчення професійних установок сприяє визначенню соціально-психологічних аспектів вищої освіти на макро- і мікрівнях [6].

Професійні настановлення представників різних служб правоохоронних органів специфічні та визначаються умовами професійної діяльності. Так, розглядаючи феномен установки, П.Н. Шихирев запропонував досліджувати такі її структурні компоненти: афективний (емоції, відчуття) – симпатія або антипатія до об'єкта установки; когнітивний (перцептивний, інформаційний) – усвідомлення об'єкта установки; конативний (поведінковий, дійовий) – стійка послідовність реальної поведінки відносно об'єкта установки [7].

Базуючись на такому підході до вивчення розвитку професійних настановлень правоохоронців на етапі фахової підготовки нами було проаналізовано такі аспекти структурних компонентів професійних установок:

- в афективному компоненті ми розглядали соціально-психологічну оцінку вузівської підготовки майбутніх правоохоронців, оцінку правильності вибору професії, задоволеність якістю свого навчання, переживання індивідом симпатії або антипатії до об'єктів діяльності, відношення до себе, до оточення та професійного середовища на основі ієрархії особистісних норм світо уявлення;

- в когнітивному компоненті нами був зроблений акцент на системі професійних уявлень, знань та думок майбутніх правоохоронців що відображають складність виконуваної роботи, високий рівень відповідальності за процес і результат праці, кваліфікаційний рівень фахівця; на особливостях, змісту, напрямках та труднощах вузівської підготовки;

- конативний (поведінковий) компонент виявляє професійні наміри курсантів щодо готовності реалізувати себе у майбутній діяльності, послідовність професійної поведінки, професійний інтерес; демонструє рівень відношення (пасивно-активного) фахівців до професійних обов'язків, визначає схильність особистості до реальних позитивних чи негативних дій у своєму професійному середовищі [1,5].

У нашому дослідженні вивчення динаміки показників розвитку професійних настановлень на етапі фахової підготовки базувалося на вивченні особливостей структурних компонентів установок майбутніх правоохоронців. Для ґрунтовного дослідження когнітивного, афективного та поведінкового компонентів професійних настановлень нами був застосований комплекс психодіагностичних методик. Підбір методик дослідження професійних настановлень здійснювався відповідно цілям і завданням дослідження і на основі аналізу особливостей професійної підготовки та діяльності працівників органів внутрішніх справ. У комплекс методик, за допомогою яких вивчалися настановлення майбутніх правоохоронців було включено: авторська анкета по вивченню професійних настановлень працівників ОВС, колірний тест відносин А.М. Еткінда, методика «Діагностики соціально – психологічних установок особистості у мотиваційно – потребуючій сфері» О.Ф.Потьомкіной, опитувальник термінальних цінностей І.Г.Сенина (ОТеЦ), опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І.Моросанової, «Вільний твір на тему Я- фахівець-правоохоронець». Такий підбір методик обумовлений необхідністю глибокого і всебічного вивчення досліджуваного психологічного феномена, а також прагненням до отримання більш надійних результатів за допомогою проєктивних та опитувальних методів.

Афективний компонент професійної установки є одним з важливих як для успішності навчально-професійної діяльності, адаптації правоохоронців, так і

для результативного та ефективного вирішення професійно значущих завдань. Він характеризує оцінку професійної діяльності, переживання індивідом симпатії або антипатії до об'єктів діяльності, відношення до себе, до оточення та професійного середовища на основі ієрархії особистісних норм світо уявлення.

Для поглибленого вивчення афективного компоненту професійних установок ми використовували не тільки методи, що демонструють свідоме ставлення до об'єкту установки але й приділили увагу дослідженню несвідомої емоційної складової. Нами було застосовано авторську анкету по вивченню професійних установок майбутніх працівників органів внутрішніх справ на базі якої ми отримали результати свідомого ставлення до об'єкта настановлень. Для дослідження неусвідомленої складової афективного компоненту професійних настановлень правоохоронців нами був використаний «Колірний тест відносин» А.М. Еткінда (КТВ). Він базується на припущенні про те, що істотні характеристики невербальних компонентів відношень до значимих інших, до самого себе, понять та явищ відображаються в колірних асоціаціях. Колірна сенсорика, в свою чергу, пов'язана з емоційним життям особистості [2]. Стимульним матеріалом виступали вісім стандартних колірних еталонів запропонованих М. Люшером. Досліджуваним було запропоновано 10 професійно значущих понять (я, колеги, професіонал, пільги, матеріальне положення, ризик, правоохоронець, влада, престиж професії, кар'єра). Такий вибір понять дозволив достатньо ґрунтовно розкрити сутність афективного компоненту професійних установок майбутніх правоохоронців.

Для діагностики когнітивного компоненту професійних установок нами було використано три методики. По-перше, була використана авторська анкета для отримання соціально-психологічної інформації про рівень отриманих курсантами в процесі професійного навчання знань, вмінь та навичок та їхню необхідність у практичній діяльності, про фактори, що сприяють та знижують результативність професійної діяльності, про зміст, напрямки та труднощі вузівської підготовки.

Для виявлення індивідуальних відмінностей у ціннісній сфері і значущих сферах життя досліджуваних, і їх впливу на

особливості процесу професійного самовизначення нами застосовувався «Опитувальник термінальних цінностей» (ОТеЦ), розроблений І.Г.Сеніним на основі тестів, спрямованих на діагностику різних аспектів спрямувань особистості М.Рокіча, Д.Сьюпера і Д.Невіла, Олпорта-Вернона-Лідсней. Ця методика дозволила з'ясувати наскільки сила мотиву та ефективність діяльності курсантів залежить від усвідомлення ними цілі та сенсу діяльності, а також тлумачення цінностей як різновиду смислових утворень, які безпосередньо стосуються осмисленої мотивації діяльності [3].

Основними діагностичними конструктами (ОТеЦ) є термінальні цінності (переконавання особистості у перевагах певних життєвих цілей над іншими) і значущість для особистості певних життєвих сфер (як сфер реалізації термінальних цінностей). Опитувальник виявляє значення для особистості і перевагу в її житті таких цілей: власний престиж; високий матеріальний стан; креативність; активні соціальні контакти; розвиток себе; досягнення; духовне задоволення; збереження власної індивідуальності.

Для визначення змісту образу професійного майбутнього, свого місця у цьому майбутньому та рівня сформованості професійних знань, навичок та вмінь ми використовували проєктивну методику «Вільний твір на тему Я- фахівець-правоохоронець».

Діагностика поведінкового компоненту професійних настановлень здійснювалась за допомогою таких методик: окремі питання авторської анкети, «Стиль саморегуляції поведінки» В.І.Моросанової та методика «Діагностики соціально – психологічних установок особистості у мотиваційно – потребуючій сфері» О.Ф.Потьомкіной.

Опитувальник В.І. Моросанової складається з 46 тверджень і працює як єдина шкала «Загальний рівень саморегуляції» (ОУ), яка характеризує рівень сформованості індивідуальної системи саморегуляції довільної активності людини. Твердження опитувальника входять до складу шести шкал (по 9 тверджень в кожній), виділених у відповідності з основними регуляторними процесами планування (Пл), моделювання (М), програмування (Пр), оцінки результатів (Ор), а також і регуляторно-особистісними властивостями: гнучкості (Г) і самостійності (С) [4]. Структура опитувальника така, що ряд тверджень входять до складу відразу

двох шкал. Це відноситься до тих твердженнями опитувальника, які характеризують як регуляторний процес, так і регуляторно-особистісну якість.

Методика О.Ф.Потьомкіної складається з 80 питань та спрямована на виявлення міри прояву соціально-психологічних установок на: «альтруїзм-егоїзм», «процес-результат», «свобода-влада», «труд-гроші» [4]. Результати по шкалам показують значущість для досліджуваного кожного із мотивів. Важливо не тільки те, яке (або які) з цих значень найбільш велике, але і те, як вони співвідносяться між собою і яке з них найменше. Слід зазначити, що на підставі отриманих результатів, можна виявити кілька груп випробуваних з різним рівнем гармонійності орієнтацій: (група високомотивованих з гармонійними орієнтаціями, група нізкомотивованих, у яких все орієнтації виражені надзвичайно слабо, група з дисгармонійними орієнтаціями, у яких деякі орієнтації виражені сильно, а інші можуть бути навіть відсутніми).

Такий підхід до підбору методик для вивчення особливостей розвитку професійних установок правоохоронців на етапі фахової підготовки дозволив ґрунтовно дослідити специфіку та динаміку її структурних компонентів (когнітивного, афективного та поведінкового).

Висновки. Професійні установки працівників органів внутрішніх справ можуть виступати як конструктивні та виступати основою успішного вирішення професійно важливих завдань, сприяти адаптації працівників до особливих умов діяльності. Ґрунтовне дослідження розвитку професійних настановлень курсантів виступає як показник ефективності соціально-психологічної адаптації до навчання у вузах МВС України. Тому необхідно в процесі становлення фахівця-правоохоронця враховувати характерологічні особливості курсантів протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі системи МВС України.

Література

1. Акопов, Г.В. Социальная психология образования / Г.В. Акопов. - М.: Московский психолого-социальный институт; Флинта, 2000. - 296 с.
2. Базыма Б.А. Психология цвета: Теория и практика / Б.А. Базыма. - М.: Речь, 2005. - 208 с.
3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров - М.: ПЭР СЭ, 2001. - 511 с.
4. Бурлачук Л. Ф., Морозов С.М. словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С.М. Морозов - К.: Наук. думка, 1998. - 200 с.
5. Варфоломеева, Т.П. Вопрос о профессиональном самоопределении и начальный этап вхождения в профессию психолога в вузе / Т.П. Варфоломеева // О вы, которых ожидает Отечество.. Выпуск 2: Сборник научных работ молодых учёных, аспирантов и студентов. - Самара: Изд-во СГПУ, 2000.-С. 21-35.
6. Коврова М.В. Профессиональная установка как фактор социально-психологического стимулирования педагогической активности личности студента педагогического вуза / М.В. Коврова // Психология и практика. -Ярославль, 1998.-С. 109-110.
7. Цильмак Е.Н. Типология жизнедеятельностных установок личности Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 / E-mail: psyedu@mgppu.ru 2012. - № 15

Shekhovtsova E. V., post-graduate student of the sociology and psychology department
THE ANALYSIS OF THE PROFESSIONAL MINDSETS OF THE LAW ENFORCEMENT OFFICERS ON THE VOCATIONAL TRAINING STAGE

The author underlines that the problem of the professional mindsets in the modern scientific researches is considered in terms of the specific features of the professional self-determination studies. The author analyses the choice of the methods of the professional mindsets research on the vocational training stage. This choice has been made with the accordance with the aims and tasks of the research. These tasks were caused by the following: the formulated aims and tasks of the research; the specific features of the vocational training of the future law enforcement officers; the specificity of the law-enforcement-officers` activity.

The three-component structure of the professional mindsets has been analyzed. The structure includes affective, cognitive and behavioral components. The essence of the psychognostic methods application for the deep cognitive, affective and behavioral components has been analyzed.

Key words: professional mindsets, affective, cognitive and behavioral components of professional mindsets, future law enforcement officers.